

С.Ф. СМЕРІЧЕВСЬКИЙ, д.е.н., професор,
Національний авіаційний університет, Київ

СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Розглянуто сучасні інструменти фінансової підтримки оновлення технологічної бази підприємств машинобудування та обґрунтовано місце й роль лізингу у цьому процесі.

Постановка проблеми. Фінансовий стан багатьох вітчизняних промислових підприємств такий, що вони в більшості випадків не можуть придбати нове обладнання за рахунок власних коштів або одержати кредит під таку покупку. В умовах кризового стану машинобудівної галузі України склалася доволі складна ситуація щодо технічного оснащення машинобудівних підприємств основними засобами, рівень забезпечення основними видами техніки становить від половини до двох третіх загальної потреби. Така ситуація зумовлює необхідність пошуку нових форм фінансування діяльності підприємств машинобудування. Одним із варіантів вирішення даної проблеми може служити лізинг, який має створити умови для впровадження та ефективного використання сучасної техніки та інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням застосування різних інструментів фінансової підтримки промислових підприємств і лізингу зокрема займалися відомі зарубіжні вчені, такі як Є. Дж. Долан, К. Кембел, Р. Брейлі, Р. Джонсон, Т. Кларк та ін. До вітчизняних учених, які займалися дослідженням цієї проблеми, належать А. Пересада, Б. Луців, В. Міщенко, В. Мосійчук, І. Покотило, Н. Внукова, О. Лях та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Аналіз останніх публікацій показує, що при вирішенні проблеми переоснащення технологічної бази підприємств більшість із дослідників розглядають лише виробника техніки та її споживача, тобто посередницьким фінансовим інструментам присвячується недостатньо уваги. Тим актуальнішим сьогодні стає питання активного застосування лізингу.

Мета дослідження. На основі дослідження сучасних тенденцій розвитку лізингової підтримки вітчизняних машинобудівних підприємств розкрити місце і роль лізингу як важливого інструмента інвестиційної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України № 723/ 97-ВР «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р. (ред. від 16.01.2004 р.) під лізингом розуміють вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та розумів і передати її в користування лізингодержувачу на визначений рядків не менше одного долі за встановлену плату (лізингові платежі) [1]. Відповідно до світового досвіду лізингові операції цікаві саме тим, що вони стимулюють розширення виробництва, створення нових робочих місць, впровадження передових технологій. При лізингу різко підвищується попит на обладнання, тому його виробники зацікавлені у застосуванні подібного механізму, що дозволяє їм збільшити збут техніки з обмеженою ліквідністю. Отже, лізинг сприяє структурним перетворенням технологічної бази підприємств машинобудівної галузі.

Лізингові компанії в Україні, як правило, створюються:

- вітчизняними та іноземними банками;
- великими промисловими компаніями;
- державними структурами (національними, регіональними);
- виробниками обладнання та приватними особами.

Наприклад, ПАТ «Лізингова компанія «Укראгромашінвест» утворено за участю 18 машинобудівних підприємств та одного дослідного інституту як акціонерів. Вона працює з 25 постачальниками обладнання й 20 лізингоодержувачами [2].

Механізм державної підтримки лізингових операцій у вигляді надання податкових й амортизаційних пільг має такі особливості:

- можливість пред'являти до вирахування з бюджету ПДВ з усієї суми лізингового платежу, до якого входить сума банківських відсотків, а також сума страховки обладнання;
- можливість уникнення податкового контролю при сплаті податку на прибуток у розмірі банківських відсотків, що сплачуються в складі лізингового платежу, у порівнянні з прямим банківським кредитуванням;
- можливість додаткової оптимізації оподаткування по податку на прибуток і ПДВ за умови обліку лізингового майна на балансі лізингоодержувача;
- лізинг вирішує проблему використання морально й фізично зношеного обладнання за рахунок застосування коефіцієнта прискореної амортизації. Багато видів металообробного обладнання включено до 4-ї групи класифікації груп основних засобів та інших необоротних активів і мінімально допустимих строків їх амортизації [3]. Майно, включене в цю групу, амортизується від 2 до 5 років. Тоді у договорі лізингу між лізинговою компанією й виробничим підприємством у розділі «Термін договору» буде зазначатись від 13 до 21 місяця. Це пов'язано з тим, що саме за цей строк лізингодавець має право повністю списати з балансу лізингове майно за рахунок його прискореної амортизації, та, зазвичай, саме це визначає тривалість договірних взаємовідносин. Механізм прискореної амортизації надає право списати в якості амортизаційних відрахувань до 35% первісної вартості основних фондів, термін служби яких більше ніж два роки, у перший рік експлуатації зазначених фондів. Це дозволяє, наприклад, при строку лізингу два роки й один день списувати на витрати в перший рік майже до 2/3 вартості лізингового майна. Таким чином, підприємство через 13 місяців одержує на баланс майже повністю амортизоване обладнання з мінімально можливою балансовою вартістю. Природно, що з верстатом для поперечно клинового вальцювання або з вертикально-кувальним пресом за 13 місяців нічого страшного не відбудеться, отже у розділі «Основні засоби» буде зазначатись майже новий виробничий засіб. Відповідно, податок на майно з вартості цієї групи обладнання підприємство платити не буде. Отже, лізинг металообробного обладнання є досить вигідною угодою для вирішення завдань по відновленню основних фондів і впровадженню конкурентоспроможних технологій при виробництві затребуваного на ринку товару.

Переваги лізингових операцій у порівнянні з іншими інвестиційними інструментами наведено на рис. 1.

Лізингові операції вигідні для держави, тому що в умовах дефіциту бюджету вона зацікавлена в усьому, що стимулює економічний розвиток і при цьому не вимагає відвернення бюджетних ресурсів, та їх можна розглядати як ефективний інструмент легалізації доходів у галузі: лізингова компанія за легальною ціною закуповує обладнання, бере його на баланс і передає для роботи лізингоодержувачу. Лізингоодержувач може легально створювати прибуток і при цьому платити на нього податок.

Відповідно до закону України від 6 вересня 2012 р. № 5205-VI «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» передбачається державна підтримка інвестиційних проектів, зокрема лізингових, які відповідають таким критеріям [4]:

1) загальна кошторисна вартість перевищує суму, еквівалентну:

3 млн євро – для суб'єктів великого підприємництва;

1 млн євро – для суб'єктів середнього підприємництва;

500 тис. євро – для суб'єктів малого підприємництва;

2) кількість створених нових робочих місць для працівників, які безпосередньо задіяні у виробничих процесах, перевищує:

150 – для суб'єктів великого підприємництва;

50 – для суб'єктів середнього підприємництва;

25 – для суб'єктів малого підприємництва;

3) середня заробітна плата працівників не менш як у 2,5 раза перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

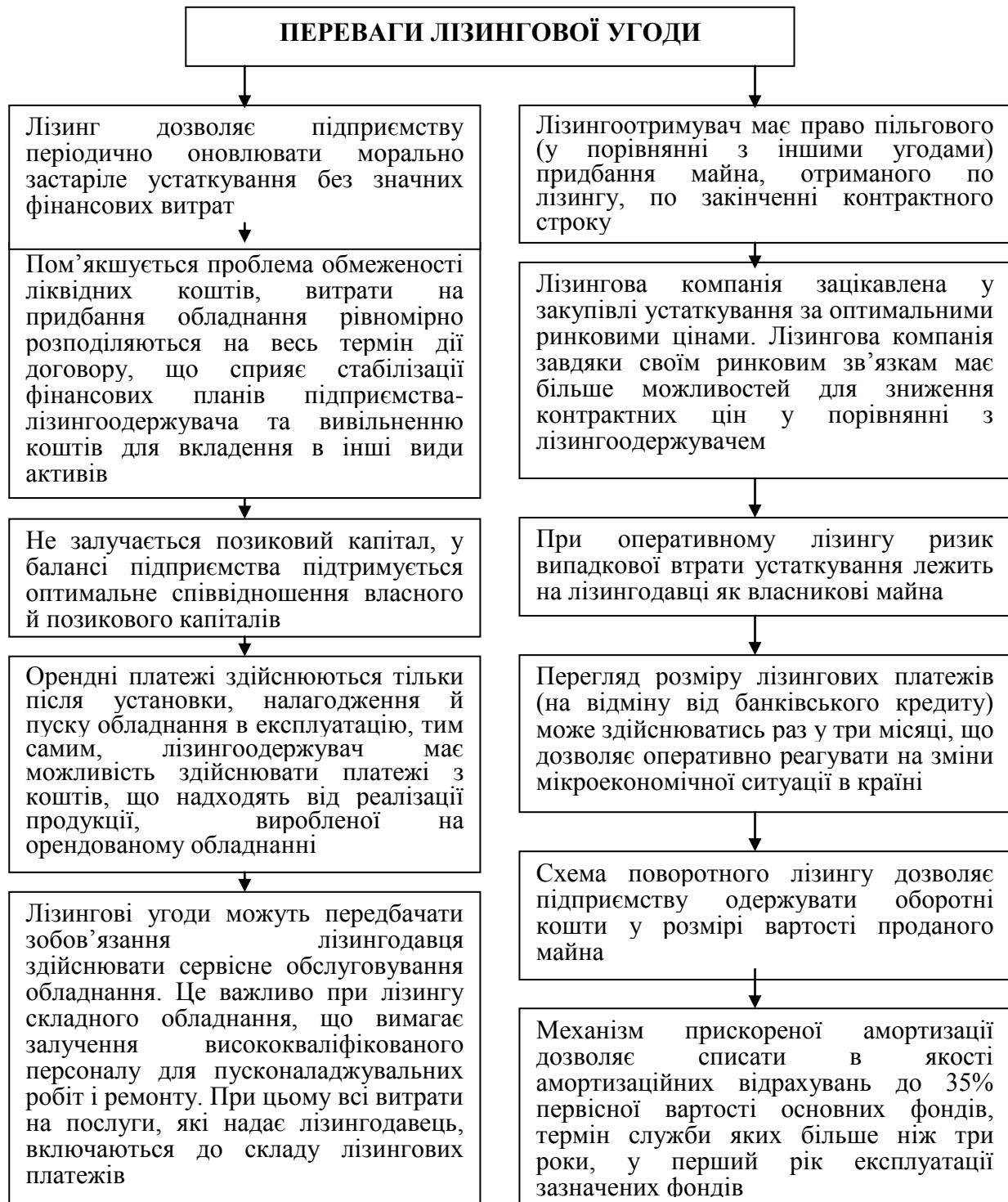

Рис. 1. Переваги лізингової угоди для її учасників

На наш погляд, державна позиція відносно лізингу має передбачати оптимальну комбінацію фіскальної та кредитної політики при розробці умов отримання державних кредитів з урахуванням інтересів усіх учасників лізингової угоди. Проте лізингових компаній, які працюють за схемами державного лізингу або реально користуються

державною підтримкою, на даний момент небагато – вони присутні тільки в АПК (ПАТ «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг», ПАТ «Лізингова компанія «Украгромашінвест»), в авіаційній галузі (ПАТ «Укртранслізинг»), в автомобільній галузі (ДП «Автомобільна лізингова компанія», ДП «Надра-Сервіс») та в енергетиці (ДП «Променерголізинг»).

Державна підтримка лізингу для машинобудівної продукції може здійснюватися в такий спосіб:

- розробка державної цільової програми розвитку лізингової діяльності як частини програми середньострокового й довгострокового соціально-економічного розвитку України;
- участь держави або уповноважених нею організацій у статутних капіталах лізингових компаній;
- пайова участь державного капіталу у створенні інфраструктури лізингової діяльності в окремих цільових інвестиційно-лізингових проектах;
- компенсація лізингоодержувачу частини платежів, наприклад, відсоткових ставок по залучених позикових коштах;
- надання інвестиційних кредитів для реалізації лізингових процесів;
- виділення цільових кредитних коштів споживачам техніки через мережу державних банків на умовах лізингу; при цьому споживач одержує право вибору постачальника техніки та обладнання.

Однією з форм реальної державної підтримки розвитку лізингових відносин у машинобудуванні слід розглядати створення промислового лізингового фонду державного (регіонального, міського) рівнів, а також вважається перспективним формування галузевого промислового лізингового фонду. Головним завданням промислового лізингового фонду є створення умов у галузі, місті, регіоні, державі, за яких кожне підприємство зможе вирішувати питання технологічного переозброєння.

Основними функціями промислового лізингового фонду мають бути:

- створення інформаційної бази даних прогресивного машинобудівного обладнання;
- консультування лізингоодержувачів щодо вибору конкурентоспроможного обладнання (у той час як лізингові компанії просто закуповують обладнання відповідно до замовлення клієнта);
- захист інтересів вітчизняних виробників обладнання, надаючи більш вигідні умови лізингової угоди при купівлі продукції вітчизняних машинобудівних підприємств;
- сприяння розвитку кооперації вищих навчальних закладів, галузевих інститутів і промислових підприємств при розробці інноваційного обладнання відповідно до потреб замовника;
- оптимізацію фінансових умов лізингових операцій: регіональний промисловий лізинговий фонд може взяти на себе компенсацію різниці між величиною процентних ставок державних й регіональних (місцевих) кредитів, що дозволить активізувати ще дуже пасивний регіональний ринок промислового обладнання.

При реалізації заходів щодо підтримки лізингової діяльності слід зазначити, що в сучасних умовах надходження безповоротних коштів бюджету безпосередньо у державні лізингові організації необхідно поступово згортати, здійснюючи перехід до використання коштів бюджету для наповнення фондів (лізингових), які працюють на комерційній основі, приносять прибуток у бюджет.

Основним за значущістю питанням розвитку лізингу в Україні є наявність надійних гарантій, що скорочують фінансові ризики, на які можуть наражатись учасники лізингових операцій. Для лізингодавців важливе одержання гарантій своєчасного повернення лізингових платежів, страхового захисту від втрат у результаті невиконання зобов'язань, які виникли внаслідок тимчасової або повної неплатоспроможності лізингоодержувачів.

У більшості випадків необхідним є залучення гарантів лізингових угод, які за свою частку ризику одержують відповідну винагороду. Можливий такий склад гарантів лізингової угоди:

- продавець обладнання;
- лізингодавець;
- банк-гарант;
- банк-кредитор;
- страхова компанія;
- державний та регіональні фонди сприяння розвитку лізингу;
- державний та регіональні органи виконавчої влади.

Максимальну відповідальність, яку готовий взяти на себе кожний з гарантів незалежно один від одного, наведено на рис. 2.

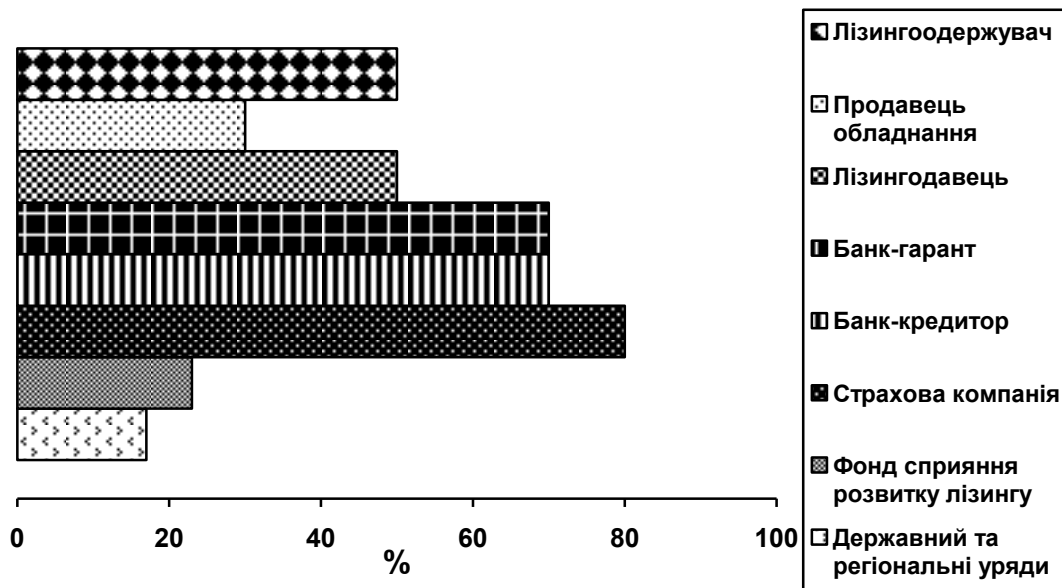

Рис. 2. Ступінь відповідальності гарантів лізингової угоди

Для більш досконалої форми зниження ризиків і забезпечення гарантій лізингової (інвестиційної) діяльності необхідно розвивати такий фінансовий інститут, як заставний фонд, предметами якого можуть бути землі, основні фонди, об'єкти нерухомості, цінні папери і т. ін. Наповнення заставного фонду з метою розвитку лізингових відносин має здійснювати уряд, комерційні банки, страхові компанії, корпорації.

Механізм державного забезпечення ризиків слід розглядати на трьох рівнях: регіональний, державний та змішаний. При регіональному механізмі гарантами інвестицій є регіональні органи влади та агентства із страхування інвестицій. Джерелами надання гарантій при регіональному механізмі виступають бюджет розвитку регіону, кошти регіональних організацій із страхування й гарантування інвестицій, регіональні заставні фонди. При державному механізмі гарантування роль страхувальника мають взяти на себе органи державної влади за посередництвом державного органу із страхування інвестиційних ризиків, яким може стати, наприклад, Державне агентство із страхування інвестиційних ризиків. Крім того, при державному механізмі страхування можлива участь іноземних держав, різних міжнародних фінансових інститутів. Серед державних агентств, що здійснюють страхування фінансових ризиків лізингових операцій за участю іноземних партнерів, можна виділити COFACE (Франція), ECGD (Великобританія), Eximbank (США, Японія), OPIC (США), Euler Hermes (Німеччина), SACE (Італія). На даний момент найбільш розробленою формою заставного забезпечення позикових коштів (включаючи кошти іноземних інвесторів) є земельний вексель, який на відміну від інших видів векселів (простого або переказного) має у якості забезпечення найбільш гарантований від усякого роду випадковостей вид власності – землю.

Також пропонується механізм державної підтримки розвитку лізингу продукції підприємств машинобудівної галузі промисловості. Даний механізм полягає в тому, що галузеві лізингові компанії запозичують фінансові ресурси на українському й західному ринках капіталу у вигляді довгострокових кредитів банків (у тому числі під гарантії договорів з підприємствами – споживачами машинобудівної техніки, товарних кредитів від постачальників обладнання) та розміщення облігаційних позик. Отримані грошові кошти спрямовуються на придбання сучасного машинобудівного обладнання для модернізації виробничих потужностей машинобудівних підприємств на умовах комерційного лізингу строком на п'ять – сім років. До моменту погашення всієї суми лізингових платежів майно залишається у власності галузевих лізингових компаній (рис. 3).

—————▶ фінансові кошти (інвестиції, лізингові платежі та ін.)
 - - - - - техника

Модель фінансових і матеріальних потоків при залученні до системи лізингу державних і недержавних інвесторів, виробників і споживачів машинобудівного обладнання й техніки

Отримане по лізингу технологічне обладнання використовується вітчизняними підприємствами для виробництва конкурентоспроможної техніки (верстатів та устаткування, локомотивів, вагонів, автомобілів, турбін, сільськогосподарської техніки, котельного устаткування і т. д.). При цьому підприємства за отримане по лізингу обладнання

розраховуються з галузевими лізинговими компаніями поставками замовленої техніки, яка потім за договором лізингу передається покупцям (у тому числі підприємствам-монополіям, наприклад ДП «Укрзалізниця» та ін.).

Підприємства-монополії та державні відомства забезпечують замовлення на нову техніку, а також стабільне повернення лізингових платежів при поставці техніки. У пропонованій схемі регулююча роль держави полягає у визначенні інвестиційної складової в тарифах і цінах на товари й послуги підприємств, в яких представлені інтереси держави, координації розвитку монополій відповідно до їхньої програми розвитку й можливостей промисловості, у регулюванні рівня інфляції, експортно-імпортних умов тощо.

В якості лізингових платежів за укладеними договорами комерційного лізингу покупці техніки розраховуються, використовуючи диференціальні форми розрахунків:

- оплата по строках поставленої техніки з фіксованою ціною на момент підписання договору;
- можливість ефективного використання бюджетних коштів по закупівлі техніки для державних потреб (проведення тендеру по закупівлі на умовах лізингової форми розрахунків; ризики залишаються на постачальнику).

Концентрація у межах галузевих лізингових компаній інформації про попит на обладнання й техніку, а також самого обладнання дозволить їм поставляти на підприємства машинобудівної галузі не окремі машини або їх випадкові комплекти, а машинні технологічні комплекси, що створює умови для забезпечення високої рентабельності виробництва машинобудівної продукції.

Об'єднання у межах моделі (див. рис. 3) інтересів виробників, постачальників, споживачів техніки та інвесторів стимулює впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу й розвиток ринку машинобудівної продукції.

Сьогодні найбільш активно розвивається механізм лізингу з продажу сільськогосподарської техніки. Існує кілька державних програм, що підтримують вітчизняний сільськогосподарський лізинг. І хоча дані програми ще недостатньо розвинені й покривають поки що малу частину потреби агропромислових підприємств у сільськогосподарській техніці, проте є низка прикладів успішного застосування лізингу.

З метою надання державної підтримки підприємствам і організаціям АПК у придбанні сільськогосподарської техніки на виконання Указу президента України від 23 лютого 2001 року № 111 «Про додаткові заходи щодо подальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки» урядом України створено ПАТ «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг». Метою діяльності компанії є сприяння реалізації державної політики у сфері агропромислового комплексу, забезпечення ефективного функціонування й розвитку виробництва шляхом передачі товаровиробникам на умовах лізингу технічних засобів для зазначеного комплексу, надання виробничих послуг, організації технічного сервісу, отримання прибутку [5].

За час своєї діяльності ПАТ «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг» передала сільськогосподарським виробникам понад 20 тисяч одиниць різноманітної техніки та обладнання на досить вигідних умовах: під 7% річних неповерненої вартості техніки на 5-7 років [6]. На сьогодні статутний капітал ПАТ «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг» складає 1286,48 млн грн. [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У цілому темпи розвитку лізингових послуг в Україні досить високі та це дає підставу вважати, що лізингові угоди припинили бути пробним, експериментальним видом інвестування, як це було ще кілька років тому. У даний час лізинг стає потужним засобом довгострокового фінансування технологічного розвитку підприємств машинобудування, а також інструментом активізації товарного ринку. Стабілізація економіки України, нарощування обсягів промислового виробництва, значне зниження темпів інфляції сприятиме створенню об'єктивних передумов для розширення сфери застосування лізингу.

Отже, розроблений механізм державної підтримки розвитку лізингу машинобудівної продукції, який полягає у залученні до системи лізингу державних і приватних інвесторів, виробників і споживачів машинобудівного обладнання й техніки. При цьому держава розглядається як учасник ринку, тому що вона володіє контрольним пакетом акцій вітчизняних підприємств-монополій. Іншою запропонованою формою державного механізму підтримки лізингових відносин є створення промислового лізингового фонду на державному/регіональному/міському рівнях, основними функціями якого є створення інформаційної бази, надання консалтингових послуг, сприяння виробництву інноваційної техніки, оптимізація фінансових умов лізингових угод.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про фінансовий лізинг» № 723/97-ВР від 16 грудня 1997 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/723/97-%D0%B2%D1%80>.
2. Постанова Кабінету міністрів України «Питання лізингової компанії «Укragромашінвест» № 286 від 7 березня 1998 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/286-98-%D0%BF>.
3. Кушнірук Т. Основні засоби в Податковому кодексі. Амортизація: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/koment_oz.html.
4. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» № 5205-VI від 06 вересня 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.
5. Постанова Кабінету міністрів України «Про утворення Національної акціонерної компанії «Укragролізинг» № 354 від 11 квітня 2001 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/354-2001-%D0%BF>.
6. Національний агропортал LATIFUNDIST.COM: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://latifundist.com/kompanii/522-ukragrolizing>.
7. Квартальна інформація емітента цінних паперів за 2-й квартал 2015 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukragroleasing.com.ua/attachments/article/1871/202015.pdf>.

Смеричевский Сергей Францевич. Современный инструментарий финансовой поддержки технологической базы предприятий машиностроения. Рассмотрены современные инструменты финансовой поддержки обновления технологической базы предприятий машиностроения и обосновано место и роль лизинга в этом процессе. Сделан вывод о том, что в данный момент лизинг становится мощным инструментом долгосрочного финансирования технологического развития предприятий машиностроения, а также инструментом активизации товарного рынка.

Smerichevskiy Sergey Frantsevich. The Modern Instruments of Financial Support of Machine Building Enterprises Technological Base. The article examines the modern instruments of financial support of upgrade of technological base of machine building enterprises and the place and the role of leasing in the process proved. It is concluded, that currently leasing becomes a powerful instrument for long-term funding of machine building enterprises technological development, as well as an instrument for enhancing commodity market.